

MUZSNAY ÁRPÁD

Dsida Jenő szülővárosában érettségizik

II. rész

Lisztóczy László 2020-ban megjelent tanulmánykötetének *Útkeresés és kibontakozás* című fejezetében¹ foglalkozik a pályakezdéssel, Benedek Elekhez fűződő kapcsolatával, az 1924. októberi szatmárnémeti találkozásukkal és annak minden bizonnyal széles körű visszhangjával. Benedek Eleket színpadi bemutatóval köszöntötték a Szamos-parti város Cimborát kedvelő rajongó fiataljai. *A Többsincs királyfi* mesejátékot Szabadkay József, a színház akkori igazgatójának rendezésében és Dsida Jenő szereplésével lelkes műkedvelők vitték színre. A felnőtt irodalomkedvelők esemény-számba menő találkozón vettek részt. „Négy óra hosszat tartott az irodalmi estély, s az ünnepi csendet egy halk hang meg sem zavarta. Soha, soha ilyen megértő, fegyelmezett közönséget!” – lelken-dezett majd Kolozsváron datált élménybeszámolójában Elek nagyapó. A népes közönség előtt bemutatott előadás és az azt megelőző napon megtartott irodalmi est az 1924-es esztendő utolsó negyedének jelentős művelődési eseménye volt a kisebbségi sorsba került szatmári magyarságnak.² Feltételezhető, hogy az Eminescu Líceum magyarul tudó tanárainak figyelmét sem kerülte el ez a kétnapos esemény, valamint a Szatmárnémetiben nyomtatott Cimborában és a helyi magyar napilap, a Szamos hasábjain is részletesen méltatott rendezvény. „Nem vidéki városnak, de fővárosnak is dicsőségére vált volna az irodalmi estély” – méltatja Benedek Elek a Dénes Sándor (a Szamos és a Cimborá felelős szerkesztője) közreműködésével, Lányi Ernő zeneszerző ugyancsak komponista fiának fellépésével, valamint a Kölcsey Kör elnöke, a kitűnő szónok, Sárközy Lajos református lelkes köszöntő beszédével emlékezetessé sikeredett találkozót. Minden bizonnyal szemet szúrt ez Dsida Jenő iskolájában Seleş Eugennek (Széles Jenőnek), a magyar irodalomból doktorált, de két évtizedes szatmári tevékenységével következetesen a magyar kultúra ádáz ellenségeként viselkedő és megnyilvánuló igazgatónak. Különösebb belemagyarítás nélkül ott érezhetjük a román hatalom képviselőinek az októberi Benedek Elek-találkozó, valamint Dsida Jenő szülővárosa több művelődési rendezvényén való részvétele és a nyolcadik gimnazista fiatalember – Elek nagyapó szávaival élve: „a ti kedves poétátok” – egyre gyarapodó és feltűnő sikerei zavaró tényét abban, ahogyan az érettségi előtt álló diáknak az 1924 karácsonykor a helyi Szamos című lapban megjelent, ünnepet idéző versét a Líceum igazgatója fogadja, tartalmát és hangvételét irredentának minősítő rendkívüli tanári konferenciát hív össze 1925. január első napjaiban.

Az 1923–24-es és az 1924–25-ös tanév a romániai magyar oktatás legzaklatottabb esztendői közé sorolható. Joggal állítja Fritz László az impériumváltást követő első évtized romániai nemzetiségi és felekezeti oktatását érintő, azt korlátozó és létbizonytalanságba taszító intézkedéseit összegezve,³ hogy azok sora „a romániai felekezeti oktatás ügyét a legnagyobb megpróbáltatás elé állítja”. Eltiltja a más vallású tanulók felvételét, s elrendeli a fő tantárgyak mindegyikének román nyelven történő oktatását. A Szatmárnémeti Római Katolikus Főgimnázium és a Szatmárnémeti Állami Polgári Fiúiskola megszüntetését követően a Mihail Eminescu Líceumban létrehozott (de I. osztályt már nem indító), úgynevezett magyar tagozat (szekció) osztálynévsorait tartalmazó értesítők és évkönyvek vitathatatlanul rögzítik a folyamatot. Dsida Jenőről lévén szó – szemléltessük ezt az ő osztályával, évfolyamával kapcsolatos adatokkal.

Az 1918–19-es tanévben (a párhuzamos osztályok létszámát összesítve) 117 gimnazistát tartanak nyilván a II. osztályban. A román megszállást követően épület nélkül maradt és a reformátusok által az 1919–20-as tanévre Dsida Jenővel együtt befogadott katolikus gimnázium III. osztálya 72 fős létszámra apad. Ez az osztálylétszám az 1920–21-es tanévben újra önállósulható római katolikus főgimnázium negyedik osztályában egy főt veszítve 71-re módosul, de az azt követő esztendőben már nagyon is feltűnő a tanulástól visszavonulók, avagy a különböző kényszer és ráhatás eredményeként tagozatot váltók száma. A román közigazgatás ugyanis a görögkatolikus és izraelita felekezethez tartozó tanulókat és az állami intézmények tisztviselőinek, alkalmazottainak gyer-

mekeit román osztályokba irányítja – nem egy esetben önkényes névelemzéssel bizonygatva azok nem magyar származását. A román nyelv gyenge, elégtelen és hiányos ismerete miatt a diákok tanulmányi előmenetele is aggasztóan romlik, sokak számára nincs mi indokolja a továbbtanulást. Mindezek együttes hatásával magyarázható, hogy a szatmári Mihail Eminescu Líceumba átköltöztetett, az Eugen Seleş igazgató által tanügyminiszteri határozatra, két gimnázium tanulóival szinte kényszerből létrehozott magyar tagozat (Dsida Jenőt is magába foglaló) 53 diákot számláló magyar hatodikosaiból a VIII. osztályba már csak 20-an iratkozhattak be. Míg az 1922–23-as iskolai év 53-as létszámú hatodikosai felekezeti megoszlás szerint 36-an római katolikusok, 5-en görögkatolikusok, 10-en izraeliták és 2-en reformátusok voltak – az érettségi előtt álló 1924–25-ös tanév magyar VIII. osztályába már csak római katolikusok találhatóak. Holott évekkkel előbb a magára valamit is adó szatmári zsidó kereskedő és vállalkozó a gyermekét vagy a református, vagy a római katolikus gimnáziumba járatta, s ugyancsak ez utóbbi iskola tanulói voltak a gimnáziumot végezni akaró magyar görögkatolikusok is.

Magyar osztályok tűnnek el. Dsida Jenő érettségijének évében a Mihail Eminescu Líceumban a 14 románnal szemben már csupán 5 a magyar osztály – nem nyílik sem I., sem II. s nincs V. osztály sem. Belátható a végleges megszüntetés időpontja.

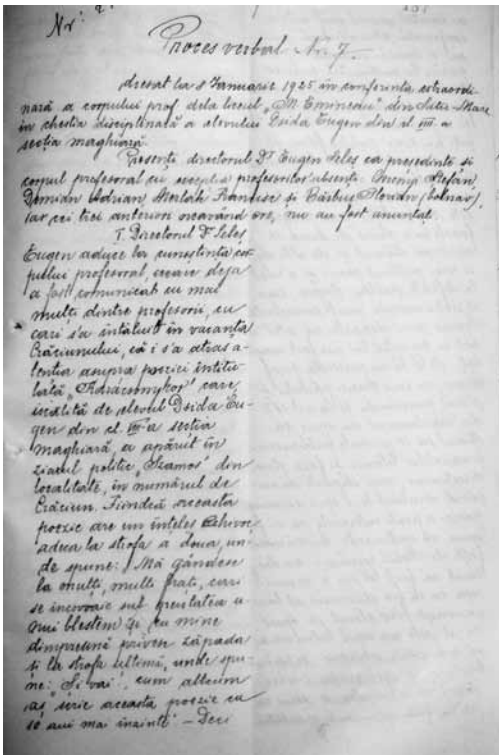
A líceumban – de Románia magyar nemzetiségű diákokat is oktató állami intézményei szinte mindegyikében – uralkodó légkörről nagyon érzékletesen beszél maga a költő 1935-ben. Érettségijük tizedik évfordulójára emlékezve:⁴ „egész nemzedék tragédiájának”, „fekete kétségbeesésének” nevezi a vizsga és az azt megelőző tanévek történéseit. Érdeemes teljességében idézni néhány mondatát:

A mi kamaszéveinknek fényességét és melegét elhomályosította és kihűtötte az utolsó iskolaévek rideg homálya. Nem akarok hálátlan lenni, és nem mondom, hogy üldözött minket az iskola, de valahogy hűvösen kezelt, mostohagyermekszámba vett, görbe szemmel nézett ránk. Édesanyánktól tanult nyelvünket nem hallották szívesen az iskola környékén és tízperces szünetekben, a napsütötte udvaron nem nekünk állt a világ. Kisebbség voltunk. Évtized messzeségéből most már nyugodtan kimondhatom a súlyos szót, hogy az utolsó iskolaéveinkben nem volt Alma Materünk az iskola, nem volt édesanyánk többé, és mi idegenekké váltunk falai között. [...] De hát mindez nem akar most már szemrehányás lenni. A heveny fájdalomból idült szomorúság lett, s ez a visszaemlékezés is csak olyan, mint a fáradt kézlegyintés.

Csupán szemléletes kiegészítésképp érdemes idézni a II. világháborút követő évtizedek egyik legelismertebb szatmári magyar tanítónője, Betukerné Szödényi Mária visszaemlékezését, aki keresztapjának, a mikor magyarnak, mikor romának számító, az Eminescu Líceumban Dsida Jenőt ismerő görögkatolikus Groza Ferenc (Francisc Groza) ösztönzésére és közbenjárására a város elit román iskolájának számító Rákóczi utcai elemibe került. Itt a két világháború közötti években a közel 120 vidéki magyar oktatási intézményt megszüntető, ugyanakkor a megyeközpont Satu-Mare nevet viselő román lapja gyakori cikkírójaként a helybeli magyarság legnagyobb ellenségeként számon tartott Dariu Pop tanfelügyelőnek felesége lett a tanítónője. Betukerné nyilatkozta (felidézve elemista éveit) Csirák Csabának:

Ide nem vettek fel magyar vagy zsidó gyermekeket, csak olyan esetben, ha kapcsolatok révén sikerült elintézni – ekkor kezdődött a város balkanizálása. Keresztapám, aki azokban az években az Eminescuban tanított, elintézte, hogy engem is felvegyenek a Rákóczi utcai elit elemibe. A 32–34. elsősztályos közül három magyar és három zsidó lány járt az osztályba, a többi pedig helyi hírességek, elsősorban katonatisztek, ide telepített tisztviselők, tanárok, tanítók, papok gyermekei voltak. [...] A tanítónőnk a hírhedt Dariu Pop felesége, Florica Dariu Pop. [...] Sok szenvedést okozott nekem. Sokszor meghúzgálta a hajamat, de megtörtént az is, hogy a hajamtól fogva a katedrába verte a fejemet. Minden pillanatban érezte, hogy nem szíveli a magyar gyermekeket, még akkor sem, amikor azok, akárcsak én, jó kapcsolatok révén jutottak ebbe az iskolába. A magyar és zsidó lányok csak titokban beszéltünk egymással magyarul. Egyszerűen tilos volt magyarul beszélünk az iskola te-

rületén még a szünetben is. Ha rajtakaptak, megcibálták a hajunkat, repült a pofon. Enyhe megrovásnak számított, ha csak szitokszavakkal büntettek bennünket, amikor azt mondta: „unguroaica puturoasă” (bűdös magyar). Nagyon sokat szenvedtünk, ami nemcsak az osztályozásban, hanem a pedagógus–tanítvány viszonyban is állandóan jelen volt.⁵

41-es tanévének igazgatója, Lőrincz Lajos vitathatatlanul és bizonyíthatóan olvasta, s helyesen is értelmezte a karácsonyi vakáció utáni napokban, 1925. január 8-án sebtében összehívott rendkívüli fegyelmi értekezlet jegyzőkönyvét.⁷ Tanulmányozható a teljes román szöveg napjainkban is. Megtalálható az az 1922–23-as és az azt követő tanévek jelentős iskolaügyeit megvitató és azokban döntő határozatokat hozó tantestületi ülések példás külalakokkal elkészített, utólag szerkesztett jegyzőkönyvei másolatai között a napjainkban ismét Eminescu néven működő intézmény levéltárában.⁸

Hadd idézzük Lőrincz Lajos ismertetését, s egészítsük ki a történeteket annak a mai ismereteink szerinti folytatásával, korrigálva így Csiszér Alajos tévedéseit, csúsztatásait!

A magyar nyelv és művelődés iránti gyűlölet megnyilvánulásának klasszikus példája volt a korán elhunyt kiváló erdélyi költőnknek, Dsida Jenőnek líceumi esete. Dsida Jenő, a kir. kat. főgimnáziumba, majd annak elvétele után a püspökség által felállított római kat. főgimnáziumba járt. 1923 szeptemberében a kat. főgimnázium megszűnése után az Eminescu líceumnak magyar tagozatára iratkozott be. Itt is jelesen végezte a hetedik osztályt. Az 1924/25. tanévben mint nyolcadik osztályost egy verse miatt ki akarták csapni. Dsida addig is írt már verseket kolozsvári magyar folyóiratokba és lapokba, ezekről azonban az intranzigens román tanárok nem vettek tudomást. Az 1924. év karácsonyán a helybeli Szamos napilap ünnepi számában Dsidától igen hangulatos „Karácsonykor” című vers jelent meg, amely az 1925. január 8-iki líceumi fegyelmi értekezletnek tárgyát képezte. Erről az értekezletről felvett jegyzőkönyv világos bizonyítéka annak, hogy milyen ellenséges érzülettel viselkedett az iskola vezetősége és tanárai a magyar művelődés minden megnyilvánulásával szemben, és milyen szemmel nézték az intézet magyar diákjait. A jegyzőkönyv szavai szerint a magyar diáknak örülnie kell, ha megtűrik az iskolában, azért húzódjék az iskola falai mögé, és magyarságáról ne próbáljon semmiféle életjelt adni. Az intézet vezetősége feltétlenül ki akarta csapni Dsidát, a tanári kar nagyobb része azonban tekintetbe véve a halk szavú, mindenkivel szemben udvarias, kiváló tanuló eddigi mintaviselkedését és azt a tényt is,

Finoman fogalmazott tehát Dsida Jenő, holott neki igencsak izgalmat, különösen kellemetlen emléket okozhattak az érettségi előtti félév történései.

A Dsida Jenő gimnáziumi éveiről szóló elemzések mind-egyike említést tesz a költő Szatmárnémeti magyar nyelvű lapjában, a Szamosban megjelent 1924-es karácsonyi verse miatti vesszőfutásáról. Arról, hogy a Mihail Eminescu Líceum igazgatója a költemény hangvételét irredentának minősítve az előző esztendőben⁶ még promovat cu laudă (dicséretes) elismerésben részesített, eredetileg kilencessel, majd utólag (nem tudni, mikor – és minden megjegyzés nélkül) piros tintával 8,81-re átjavított tanulmányi átlagú diákját Románia összes iskoláiból történő kizárára és a közelgő érettségitől való eltiltásra javasolja a térség Nagyváradon működő körzeti tanfelügyelőségénél.

Meglepő, hogy az esetről irodalomtörténészeink csupán visszaemlékezések alapján, ugyanakkor pedig sok pontatlansággal számoltak be, holott az igazgatói felháborodásról, az életpálya alakulását is nagyban veszélyeztethető komoly büntetés kirovására szándékáról dokumentum készült, s annak létéről már 1941-ben jelent meg írott tájékoztató. A „Bécsi döntést” követően újraalakult és négy esztendeig ismét önállóan működő szatmári katolikus gimnázium 1940–

hogy több román verset tökéletesen fordított magyarra, enyhébb büntetést szavazott meg. Osztálykönyvi beírásban, igazgatói megrovásban részesült; magaviseleti jegyét elégségesre rontották le, tandíjkedvezményét elvették, és év végén már csak mint átment tanuló szerepelt Dsida Jenő azért, mert az iskola engedélye nélkül egy magyar költeményt magyar lap számára írt.⁹

Nem koronázta siker Seleş Eugen igazgató törekvését. Jegyzőkönyvbe vett részletes tájékoztatójában ugyan úgy próbálta beállítani és értelmezni Dsida Jenő versének szövegét, mintha a Szamosban megjelent költemény kétértelműségével a város románsága körében felháborodást keltett volna, s erre már a karácsonyi vakáció ideje alatt többen is figyelmeztették. Az igazgató a románra lefordított és a rendkívüli tanácskozáson megjelent huszonhárom tantestületi tag előtt két nyelven felolvasott verset értelmezésre és véleményezésre előzőleg három törvényszéki bírónak is megmutatta, Groza Francisc tanár társaságában pedig ez ügyben a Dsida családot is felkereste. A költő apja előtt hangzott el aztán Seleş Eugen megfogalmazásában a kisebbséghez tartozó diákok viselkedésével kapcsolatos (Lőrincz Lajos által fentebb idézett) elvárás, s kapott igazgatójától az érettségi előtt álló diák szóbeli megrovást, amiért az iskola vezetősége tudta és engedélye nélkül már előzőleg is több művelődési rendezvényen szerepet vállalt, versei pedig nyomtatásban láttak napvilágot. Apjával együtt hiába próbálta költőnk az igazgatót meggyőzni arról, hogy irodalomkedvelése és verselgetése távolról sem tekinthető haza- és románellenesnek.

Akárcsak a megkérdozett törvényszéki bírónak, a Seleş Eugen felvetéséhez hozzászóló, a történeteket értelmező tantestületi tagok véleménye is megoszlott. A kiróható büntetés tekintetében sem volt egyöntetű a hozzáállásuk, s a megszavazott döntés sem a rettegett igazgató javaslatát szentesítette.

A huszonhárom jelenlevőből mindössze hat tanár szólalt fel, de szaktantárgyukat és mondanójuk hangnemét tekintve csupán hármójukról feltételezhetjük, hogy ők költőnket tanították vagy közelebről ismerték. Az előző tanév román nyelvtanára (írjuk ki a nevét!): Macavei Mihail a diák Dsida fordításait dicsérve csupán jót szolt, s egy másik román szakos kollégájával, Bottea Horiával és a latint oktató Olariu Terentievel együtt azon véleményüknek adtak hangot, hogy legszívesebben különösebb jelentőséget nem tulajdonítanak a történeteknek.

Az inkriminált vers felolvasott szövegrészlete sem hatott meggyőzően. Érdemes idézni is, hiszen az első Dsida-vers román fordítása ez – valószínűleg épp a magyar irodalomból doktorált Seleş Eugen igazgató szövegtolmácsolásában.¹⁰ Minden bizonnyal a vers nagyon is egyértelmű, távolról sem a románságot és az országot sértő sorainak, valamint Dsida Jenő akkori osztályfőnöke, Juhász Péter és a latinol Olariu Terentie igazi pedagógusokként megfogalmazott javaslatának köszönhető, hogy szavazáskor az ülés résztvevői nem az igazgató által szorgalmazott példásan szigorú, hanem az enyhébb fegyelmi döntés fogadják el – mégpedig az írott figyelmeztetést, a magaviseleti jegy csökkentését és a tandíjkedvezmény megvonását. Az igazgató harmadmagával alul maradt.

Az ügy azonban ezzel nem zárult le. A tanácskozás végén Seleş ugyanis közölte a jelenlevőkkel, hogy a jegyzőkönyv és a vers szövegét továbbítja a nagyváradi felsőbb tanügyi hatósághoz, s a tulajdonképpeni büntetést csupán az ottani válasz kézhezvételét követően közli diákjukkal.

A későbbi fejlemények kétséget kizáróan sejtetik, mi volt a Dsida tudomására hozott nagyváradi döntés. Jegyzőkönyv nem született róla. Az ügyre való részbeni visszatérésre pusztán annyi utal, hogy az 1925. január 8-i tanácskozást megelőzően, még 1924. december 13-án készült és az első iskolai évharmad tanulmányi előmenetelei alapján a tandíjmentességüket elvesztők névsorát véglegesítő jegyzőkönyv szövegének végére utólag odakerült – ceruzával ugyan, de jelezve, hogy „büntetesként” – Dsida Jenő neve.¹¹

Sem a Seleş Eugen Groza Francisc-kal együtt – valószínűleg 1925 januárja első napjaiban – Dsidáéknál tett látogatásáról, sem pedig a rendkívüli tantestületi ülés, avagy a nagyváradi döntés és az utána történtek közlési idejéről, módjáról és a mindezeket követő fejleményekről hivatalosnak vagy hitelesnek nevezhető és tekinthető dokumentum ez idáig nem került elő, Dsida sem vall részletesen a történetekről. A költőtársnak és fiatalkori jóbarátnak, Bányai (Baumgarten) Lászlónak (valószínűleg) 1925 márciusa végén postázott, de a II. világháború ideje alatt elveszett levelében ír a körülötte kialakult bonyodalmakról, de Bányai László a levélben jelzettek lényegéről, igazi tartal-

mukról a fentmaradt április 7-i naplóbejegyzésében nagyon szűkszavúan, csupán az épp folyamatban lévő vizsgálatról tesz említést. „Vakáció lévén, pár napja itt vagyok Kolozsvárt. Előzetesen levelet kaptam Jenőtől, amelyben súlyos helyzetéről számol be. Valamiért igazságtalanul eltávolították az állami gimnáziumból. De a vizsgálat még folyamatban van. Biztattam, hogy ne hagyja magát le-törni.”¹²

A Dsida életét és költészetét ismertető irodalomtörténeteink mindegyike foglalkozik az affér-ral,¹³ de többet senki sem tud az 1925. június végi érettségit megelőző hetek-hónapok gyöttrő napja-iról, mint amennyit Dsida Jenő tíz esztendővel a történeteket követően a Keleti Újság hasábjain el-mond.¹⁴

Láng Gusztáv is figyelmeztet arra, hogy a hozzátartozók és barátok visszaemlékezései gyakran pontatlanok, az átvett állítások pedig a hatás kedvéért sokszor színeződnek, torzulnak. Mi sem bi-zonyítja jobban ennek igazát, mint amit az iskolai fegyelmi értekezlet jegyzőkönyve szövegének is-meretében az 1924-es karácsonyi vers megjelenéséről és fogadtatásáról megtudhatunk. Nem a kezdő költőnek akkor még nyomtatásban meg sem jelent *Valami fáj* című verse csapta ki Seleş Eugennél a biztosítékot, amint a költő édesanyjának a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött gépiratos visszaemlékezéséből ihletődve már Marosi Ildikó,¹⁵ később pedig Csiszér Alajos tálni próbálta. Ez utóbbi a szülők házasságáról szóló, bizonyíthatóan hamis történetek meséjével tetézve kötet-elő-szavában az állítás átvételét.¹⁶

Valószínű, hogy a január 8-i rendkívüli tanári konferencia enyhébb büntetést megszavazott ha-tározatával Nagyváradon is egyetérthettek. Seleş Eugen azonban nem nyugodott bele.

Apám, anyám, a lap szerkesztője és befolyásosabb ismerőseim napokon át igyekeztek jobb belátásra bírni a tekintélyes tanférfiút, sorsom minden jel szerint meg volt pecsételve. Az ügyet – írja Dsida tíz esztendővel a történeteket követően – a minisztériumba is felterjesztet-ték, mégpedig olyan megvilágításban, hogy a miniszteri távirat értelmében Románia ösz-szes középiskolájából eltávolítottak.¹⁷

Közben rohamosan közeledett a június végi érettségi időpontja, s már ezért is lépni kellett.

Nem tudom, kinek támadt az az ötlete – tájékoztat Nagybányára érkezéséről –, hogy utaz-zam át a közeli bányavárosba, és keressem fel Dragoş Teofil, aki képviselő és liberális ve-zető férfi létére roppant befolyásos volt. Majd ő mindent rendbe hoz, biztattak, és én vonat-ra ültem. Nyár eleji kora délelőtt volt [...], amikor keserű szívvel, szorongó érzésekkel ko-pogtattam be Dragoş Teofil irodájába.

Dávid Lajos nagybányai helytörténész újságíró egyike azoknak, akik Dsida életét és munkásságát is bemutatva legolvasmányosabban ismerteti Dsida Jenő nagybányai útjának célját és eredményét, s néhány információval is szolgál Dragoş Teofil személyével kapcsolatosan az *Egy karácsonyi vers igaz története, avagy egy nagybányai román politikus szerepe Dsida Jenő életében* című írásában:¹⁸

Dr. Dragoş Teofil 1874. december 24-én [...] született Pusztahidegkúton (Hideaga) – ugyan-ott, ahol hatvan évvel később bekövetkezett halálát követően eltemették. [...] A Hideaga istorie c. közösségi oldalon [...] egy rövid életrajz olvasható. Eszerint családja Dragomérfalván (Dragomireşti) és Deszén (Deseşti) rendelkezett birtokokkal. Nagybányán, majd Budapes-ten és Bécsben tanult. 1900-ban Budapesten szerzett jogi diplomát, majd Nagybányán ve-zetett ügyvédi irodát. Kezdetől a helyi román társadalmi és politikai élet meghatározó sze-replője volt, a Román Nemzeti Párt tagjaként alig 28 évesen a „Lacfalusi Oroszlán” Vasile Lucaciu tanácsadója. 1919-ben miniszteri tisztséget kínáltak fel számára, ezt azonban el-utasította. Az Erdélyben először Nagybányán megalakult Nemzeti Liberális Párt alapító tagjaként, s haláláig Szatmár megyei elnökeként 1922-től Szatmár megye prefektusa volt, majd országgyűlési képviselő, az Ecsedi Láp Bizottság kormánybiztosa, a Szatmárnémeti Kereskedelmi és Iparkamara, valamint az Aurora Takarékszövetkezet elnöke. Utolsó képv-i-selői mandátumát már nem tudta kitölteni, mivel 1934. január 18-án elhunyt.¹⁹

Türellemmel végighallgatta Dsida Jenőt Dragoş Teofil, majd miután becsületszavát vette a fiatalembernek, hogy versével nem akarta a románság nemzeti önérzetét sérteni, hathatós segítséget ígért. A történetek tanulságaként pedig aérés formájában megfogalmazott jó tanáccsal bocsátotta el, hogy „akármilyen történet is, soha ne álljon be a gyűlölködők közé”. Találkozásuk után három héttel távirat értesítette: visszavették az iskolába.

Tíz év múlva újra Nagybányán járva egy, a Dragoş Teofil nevét megörökítő (azóta eltüntetett) utcanévtábla juttatta Dsida Jenő eszébe a történeteket, adott neki erkölcsi ösztönzést arra, hogy párhuzamot vonva évtizedek bántó valóságai között leírja az esettel kapcsolatos szomorú következtetését:

A gyűlölségek, acsarkodások, hatalmi tombolások és embertelen elferdülések ádáz napjaiban jó volt találkoznom az ő szellemével. Gondolatban újra panaszkodtam neki. Sok-sok „kicsapott”, kenyértelen öregdiák fájdalmát, koldusbottal járó népem hangtalan sírását öntöttem elébe.

A Szellem lehajtotta fejét és hallgatott...

Líraian szép és hatásos történeté komponálva írja meg mindezt Dsida. Nem pontosítja, kinek volt az ötlete, ki egyengette találkozásukat, lobbizott költőnk érdekében. Joggal feltételezhető, hogy Dragoş Teofilhoz közel álló nagybányai, esetleg színérváraljai személy járt közben. Semmiképp sem történhetett, hogy épp május első felének „nyár eleji kora délelőttjén” meghallgatás biztos reménye és minden előzetes tájékoztatás, időpont-egyeztetés nélkül utazott volna Szatmárnémetiből Nagybányára a sok tisztsége és teendői miatt nagyon is elfoglalt politikushoz. Minden bizonnyal összefügg a találkozó előkészítése néhány, datálásuk szerint épp Színérváralján és Nagybányán április közepén (és az azt követő napokban) született költeményével.²⁰

Joggal feltételezhető, hogy a költőhöz vagy szüleihez nagyon közel álló személy lakhatott a bánya városban. Találunk ugyanis nem egy Nagybányán már 1924 novemberében datált Dsida-verset, s ott írt költeményei száma harmincnál is többre ugrik az érettségi vizsgát követően, az 1925. július második fele és augusztus közepe közötti napokban.²¹

Talán nem járunk messze az igazságtól, mikor a nagybányai művésztelep valamelyik tagját sejtjük a sikeres találkozó megszervezői között. Dragoş ugyanis a képzőművészekkel, személy szerint Mikola Andrásal bensőséges kapcsolatot ápolt. A Keleti Újság nekrológiájában olvasható, hogy

a magyar kultúra sokat köszönhet neki. A híres festőkolóniát kezdettől kezdve felkarolta, és nemcsak maga vásárolt buzgón képeket, de lehetővé tette nemegyszer, hogy a festőkolónia tagjai képeiket külföldre is kivihessék. Legutolsó lelkes cselekedete, hogy a magyar Mikola András, a festőkolónia igazgatóját alpolgármesterré nevezte ki, tisztán azzal a céllal, hogy a nimbuszától mindinkább megfosztott városnak újra visszaadja a műveltség atmoszférát, azt a tekintélyt, amelyet a kolónia révén már a múltban is élvezett.²²

Dsida is járhatott többször a telepen. Korántsem véletlen, hogy tíz verset is írt Plávec Bettyhez – Elisabett Plavecovához, a nagybányai művésztelepen épp 1925-ben tanulmányokat folytató cseh festőművésznőhöz.²³

Az 1925. június 11-én papírra vetett *Érettségi bot* című Dsida-költemény csakis az újabb, a kedvező tartalmú miniszteri távirat tudomásulvételét követően születhetett meg.²⁴ Érdekes lenne tudni, hogyan viszonyult a kieszközölt döntéshez elvtársaival együtt a tanintézet igazgatója, s hogyan méltatták azt Dsida osztályának magyar nemzetiségű oktatói. Visszaemlékezéseikben a költőhöz közel állók az idegenből jött bizottság elnökének és tagjainak befolyásolásáról tesznek említést. Tagozattól függetlenül szigorú vizsga volt. Az Eminescu Líceum mindkét tagozatának vizsgára jelentkezett tanulói közül sokan elvérezték (minden bizonnyal román nyelvtudásuk miatt), s vizsgátlaguk is (három román tagozaton végzett, román vidékről származó jelentkezőt nem számítva) alig jobb a magyar osztály tanulóiénál.

A líceum évi értesítője és az érettségi diploma kiállítását és átvételét igazoló nyilvántartás²⁵ korrigálja Dsida Jenőt. A Keleti Újságban a vizsgát követő tizedik esztendőben megjelent *Tíz éves nem-találkozó* című, már említett írásában azt állítja: „huszonegy magyar fiú közül mindössze

Bottyán Zoltán tanárnak, a Magyarok Világszövetsége volt alelnökének köszönhető, hogy nemrég Dalmay Árpád tanár, újságíró, a beregszászi Dsida-kultusz egyik éltetője feltehetően a világhálóra a szatmári Eminescu Líceum 1925-ben végzett magyar tagozatos diákjai tablójának 16×22 cm nagyságú fényképmásolatát. A kép mai tulajdonosa szerint a hatvanas években egy „Vándor”-nak becézett szatmári nyomdásztól kapta azt ajándékba az édesapja. Bottyán Zoltán nagyszüleinek ugyanis a húszas évek első esztendeiben (a Római Katolikus Főgimnázium szegény sorsú tanulójaként) ingyenes kosztos diákja volt költőnk. A reprodukció hátlapja árulkodik arról, hogy eredetileg fényképalbumba ragasztva őrizték az emléket. A másolaton annak gyenge minősége ellenére is – kissé nehezen ugyan – azonosíthatóak a rajta szereplő diákok és tanárok nevei.

Több szempontból is érdekes és figyelmet érdemlő a tabló. A mottó világnyelven, franciául szóló mondás: „Savoir est pouvoir” (a tudás hatalom), örök és mindenkori igazságot idéz. Ezt sugallja ugyanakkor a díszítés fő motívuma, a gyökereivel nyitott könyvbe kapaszkodó óriás, öreg fa, mintha figyelmeztetni akarna arra, hogy a nemzeti és egyéb kötődéseket lazítani, szét tépni igyekező hatalom ellen egyedül a tudás nyújthat védelmet, az a megmaradás és továbbélés egyedüli záloga. 1925. augusztus 3-án *Érettségi tablónk hátlapjára* című versében félreérthetlenné is teszi, hogy a kisebbségi magyarságról szól a jelkép: „Ez magyar fa s a Tudás fája. / Szent, szent és nagyon szomorú – / terebélyes, nagy régi lombja / a gyászos idők versét mondja / és olyan, mint egy koszorú.”²⁹

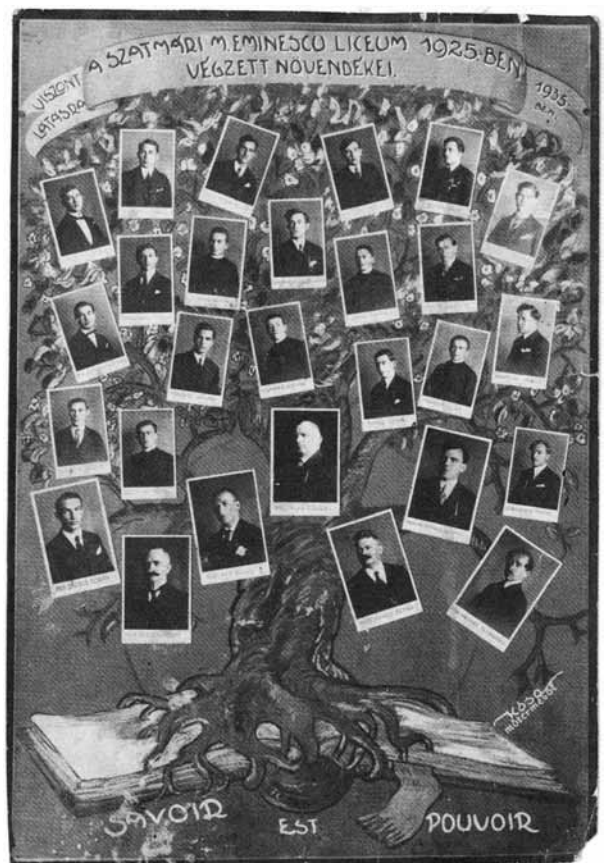
A tabló a rajta lévő fényképek szövegével pedig mintha szólni és megörökíteni igyekezne azt, ami a Dsida Jenőék évfolyamát és a húszas évek romániai nemzetiségi oktatásának egészét jellemezte. Magyar tagozatra jártak, de szinte minden tantárgyat román nyelven tanítottak nekik. A szalagfelirat („A Szatmári M. Eminescu Liceum 1925-ben végzett növendékei – Visszontlátásra 1935-ben”), valamint a Szatmárnémetiben még az 1950-es években is működő első fényképész-stúdió (Kósa műterem) megnevezése a diákok keresztnévvel együtt magyar nyelven szerepel, a tanároké azonban úgy, mintha fényképeiket egy román osztály tablójáról vették volna át. Tizenhét diák, hat tanár, valamint az igazgató fotója van rajta.

Feltételezhető, hogy a tabló feliratainak említett kivitelezési módja egyfajta kiállítás is volt a rajta szereplők részéről nemzeti hovatartozásuk mellett – kerülve ugyanakkor, hogy a tanárok esetében támadási felülettel szolgáljanak.

Sejteni sem lehet, hogy az osztálytársak közül miért hiányzik három tanuló. Míg a már júniusban, majd szeptemberben osztályismétlőre bukott öt osztálytárs mindegyike megtalálható a fényképek között, hiányzik egy pótvizsgáló, egy az érettségi vizsgán megbukott és egy sikerrel érettségizett fotója. Ez utóbbi, Teveli József később Szatmárnémeti jónevű ügyvédjeként futott be karriert.

Érdemes lenne a tabló elkészítését vállaló művész kitérőiről is megtudni valamit. Kevés a valószínűsége, hogy Dsida Jenő egykori rajztanára, a tablón szereplő Sarkady Sándor (Sarkady Alexandru) képzőművész lenne az. Az alkotás stílusa, művészi szintje sem enged erre következtetni. Gondolhatunk a nagybányai festőtelep valamelyik vendégművészeire, hiszen 1925 nyarán sokszor megfordult körükben Dsida Jenő, s talán nem véletlen, hogy a tablóról írt versének szövegét épp Nagybányán véglegesítette. Pletykaszintre leszállva akár Plávecz Bettyre is gondolhatunk.

Feltételezhető, hogy a tabló feliratainak említett kivitelezése egyfajta kompromisszum eredménye volt. Az osztály egyetlen tanulójának sem volt érdeke a feszültségkeltés, s mivel a tanárok (köztük az igazgató) fényképe közismert, a líceumról megjelent korabeli és későbbi különböző kiadvá-

nyokban felhasznált felvétel, azok átvételében egyfajta iskolai jóváhagyást, hallgatólagos beleegyezést sejthetünk.

Az iskolai anyakönyvi bejegyzéseket, valamint az 1919 áprilisáig megjelent és a világhálón olvasható helyi lapok gyűjteményét áttanulmányozva nem került elő olyan adat, amelyik alátámasztaná a Dsida Jenő életrajzírói által állítottakat – történetesen azt, hogy az édesapa, Dsida Aladár Szatmárnémetibe történt visszatérését követően a város vasútállomása katonai parancsnoki tisztségét töltötte volna be. Átlapozva a Szamos című napilap 1918-as (a világhálón is elérhető) ötvenedik évfolyamának kollekción, a különböző intézmények, szervezetek vezetői kinevezését, a város és térsége jelentősebb eseményeit lereagáló sajtóorgánumban Dsida Aladár nevével – ilyen összefüggésben – nem találkozunk. Valószínű, hogy az esztendő gyorsan változó, módosuló katonai és politikai helyzete miatt a kinevezés elmaradt, a tisztség betöltésében változás nem történt. Legálábbis Dsida Aladár vonatkozásában. Erre enged következtetni a háborúban részt vett szatmári tisztek és a legénység azon tanácskozása, amelyet a helybeli szocialista párthoz való csatlakozás céljából hívtak össze, s amelynek alkalmával a tisztségviselők mellett hat, úgynevezett „bizalmi férfiak” is választottak a résztvevők – fele-fele arányban –, s a három tiszt között ott találjuk Dsida Aladár nevét is.³⁰ Egy-két nap múlva ugyancsak a Szamosban megjelent tudósítás pedig arról tájékoztat, hogy a városi tanács által a helyi rendőrség újjászervezése érdekében november 25-én lezárta, de a politikai helyzet miatt csak a jövő év januárjában vagy februárjában elbírálás alá kerülő pályázat meghirdetett beosztásai közül a jelentkezők legtöbbje több funkció elnyerésére is igényt nyújtott be. Dsida Aladár például a II. osztályú rendőrkapitányi és a rendőrpáncsnoki beosztás elfogadását jelezte.³¹ A katonaság, a vasút, valamint Szatmárnémeti Polgármesteri Hivatala levéltári anyagának előkerülése és kutathatóvá tétele tisztázhatja majd ezt a máig nyitott kérdést is.

A Román Állami Levéltár szatmári részlegén, valamint a jelenlegi Mihai Eminescu Nemzeti Kollégium levéltárában fellelhető iskolai anyakönyvek lapjaira Dsida Jenő apjára, gyámjára és édesanyjára vonatkozóan is jegyeztek be adatokat. Az apja/gyámja rovat azonban esetenként hiányosan vagy nem egyértelműen lett kitöltve. Az adatok hitelességének tisztázása későbbi kutatások feladata.³²

Kétséget kizáróan pontosnak tekinthető a Szatmárnémeti Református Főgimnázium 1919–20-as tanévének anyakönyvi bejegyzése. A Binder Jenőként szereplő III. gimnazista tanuló gyámjaként Dsida Aladár szerepel, polgári állásaként pedig „távírdáépítész” van feltüntetve, s lakcímként a Hermán Mihály, a mai Caișilor utca. Az egykori kenyérgyár, a jelenlegi Kölcsey Ferenc Főgimnázium bentlakásának emléktáblával megjelölt saroképületébe a 20. század elején a bejárati kapu azon az utcán volt. Jelenleg a Nichita Stănescu nevet viselőn található.³³

Az Eminescu Líceum anyakönyveiben 1923-ban találkozunk először Dsida Jenő adataival. Ekkor kerülnek a szatmári felekezeti iskolák a román állami oktatási intézmény gyámsága alá. Így II. gimnazistaként az öcs, Dsida Aladár, VI. gimnazistaként pedig Dsida Jenő.³⁴ A II. gimnazista „Dsida Aladar” apjának foglalkozásaként „funcționar particular” (magántisztviselő) van bejegyezve. Költőnk esetében (akit itt még Binder Eugenként anyakönyveztek) apjának „Dzsida Aladar” van ugyan beírva, foglalkozásaként azonban „dir. Hotelului »Dacia«” (a „Dacia” szálloda igazgatója). Csak az egyik bejegyzés rögzítheti az igazat.

A VII. osztályos Dsida Jenőnél a helyzet tovább komplikálódik: az apja keresztnéve nincs kitöltve, helyette „maghiară” (tehát a nemzetisége) van beírva, üresen hagyva ugyanakkor azt a részt, ahova épp a nemzetiségét kellett volna bejegyezni. Foglalkozásként „funcționar de bancă” (banktisztviselő) szerepel.³⁵ Megtetézi aztán mindezt az 1924–25-ös tanév, amikor a 26-os számú irattartó anyakönyvi lapjai között az akkor már IV. gimnazista öcs, Aladár „casier” (pénztáros) fiaként jelenik meg, az utolsó éves Jenő pedig „fiu al D-lui Binder”, „profesiunea tatălui: funcț. la bancă”: a német nemzetiségű banktisztviselő Binder úr fia lesz. A Binder név az érettségi bizonyítványok nyilvántartásában is még egyszer „visszaköszön”. Az apa keresztnévét kérő rovatban (évekkel költőnk hivatalos névváltoztatását követően) „Binder Mil. Felix” jelenik meg.³⁶

További kutatások bizonyíthatják, amit a fentiek alapján pillanatnyilag csak feltételezhetünk: id. Dsida Aladár a trianoni döntést követő években előbb „magántisztviselő”, majd „banktisztviselő” – kissé másképp fogalmazva: kasszás vagy pénztáros – volt. Ezt látszik alátámasztani 1926-ban a Magyar Kisebbség című folyóirat Dokumentumok rovata. A híradás az Országos Magyar Párt szatmárnémeti tagozatának nagyválasztmányi tagjaként banktisztviselőnek említi őt.³⁷

MELLÉKLET

Rendkívüli tanári értekezlet Dsida karácsonyi verse kapcsán
A tanári értekezlet jegyzőkönyvének eredeti román nyelvű szövege

Nr. 24 – 1925

Copie
 Proces verbal Nr. 7.

dresat la 8 Ianuarie 1925 în conferința extraordinară a corpului prof. dela liceul „Eminescu” din Satu Mare în chestia disciplinară a elevului Dsida Eugen din cl. VIII-a secția maghiară.

Prezenți directorul Dr. Eugen Seleș ca președinte și corpul profesoral cu excepția profesorilor absenți. Cserényi Stefan, Demian Adrian, Merlak Francisc și Bărbuș Florian (bolnav), iar trei anteriori neavând ora, nu au fost anunțați.

I. Directorul Dr. Seleș Eugen aduce la cunoștința corpului profesoral, ceea ce deja a fost comunicat cu mai mulți dintre profesorii, cu care s'a întâlnit în vacanța Crăciunului, că i s'a atras atenția asupra poeziei intitulată „Karácsonykor” care iscălit de elevul Dsida Eugen din cl. VIII-a secția maghiară, a apărut în ziarul politic „Szamos” din localitate, în numărul de Crăciun. Fiindcă aceasta poezie are un înțeles echivoc, adeca la strofa a doua, unde spune: „Mă gândesc la mulți, mulți frați, care se incovoie sub greutatea unui blestem și cu mine dimpreună privesc zăpada și la strofa ultimă, unde spune „Si vai !, cum altcum aş scrie aceasta poezie cu 10 ani mai înainte” – Deci a invitat corpul prof. într'o conferință extraordinară ca să-și spună verdictul: 1) cu privire la conținutul poeziei, 2) cu privire la transgresiunea făcută de elev prin aceea că și-a publicat aceasta poezie într'un ziar politic fără știrea dirigintelui sau dircețiunii. Directorul mai atrage atențiunea corpului prof., că acest elev este elev silitor și cu progres foarte bun, chiar de aceea se miră că dânsul și de alte dăți a mai publicat poezii și a rotat la diferite șezători, despre care direcțiunea n'a avut cunoștință. Spune mai departe, că atât el cât și părinții lui au fost ascultați de D-Sa în prezența prof. Groza, cu care ocazie părinții și elevul provocându-se la art. 182 din Regulament au spus că știu că se permite publicarea produselor literare și fără știrea direcțiunii, mai departe dânsii – când directorul le-a spus că aceasta poezie se poate interpreta că ar fi scrisă cu sentimente dușmănoase față de Statul român, – au declarat că fiul lor nu e crescut așa ca să fie dușman al țării românești, iar elevul a spus că el este un copil bolnăvicios, că vede atâta mizerie și imoralitate și la generația tinăra, deci pentru aceasta a scris ca atâția frați – gem sub greutatea unui blestem, declinând și el dela sine orice intenție de a manifesta sentimente dușmănoase față de patrie.

DL. Director spune mai de parte, că a arătat poezia și la trei judecători care în ce privește înțelesul și interpretarea poeziei au spus că omul o poate interpreta și cum a spus elevul dar și în sens antipatriotic, cum vreau s'o facă. Directorul nu vrea să înfluențeze pe nimeni în aceasta direcție, poezia s'a citit și în ungurește și în românește, deci dnii profesori sunt rugați să spună ce pedeapsă să i se dea acestui elev pe care directorul l-a mustrat și pentru că a primit roluri publice în șezători, despre care direcțiunea n'a avut știre și pentru că în repetite rânduri a publicat poezii în ziare și reviste ungurești, despre ce direcțiunea numai acum, ulterior și târziu, a fost informată de către alții.

Atâta amintește că în special aici la graniță rolul elevului minoritar este a se restrânge între păreții școlii și eșiri în public, precum și o ținută sau publicație echivocă nici decât nu se admit.

Cel dintâi ia cuvântul prof. Bottea Horia care nu vede nici o intențiune de dușmănie în poezia, care s'a citit și în traducerea românească și spune că dacă elevul declarat, în ce sens a conceput și a scris codurile ce se par echivoc, nu este a a pedepsi decât transgresiunea că a publicat poezia și alte poezii în ziare politice.

Prof. Dr. Olariu Terentie susține că de fapt poezia e echivocă și alegorică, dar nu vede un caz așa de grav, care ar merita să i se dea o atenție mare.

Prof. Herman susține că poezia al regulilor interpretării trebuie privită în întregime și astfel sensul nu este chiar laudabil, deci poezia poate incriminată pentru sentimente dușmănoase.

Prof. Groza zice că ziarul a fost cenzurat deci se pare că ar trebui să ne ocupăm mai cu pedeapsa publicării, care este contra Regulamentului.

Prof. Macavei căruia i-a fost elev la limba română elevul înculpat în anul școlar trecut îl laudă pe aceasta ca cel mai bun la limba română, care traducea din poezii români poezii alese și nu presupune vreo rea intenție din partea acestui elev.

Prof. Pandrea susține că se trece prea ușor peste astfel de cazuri și că nu înțelege că în țara ungurească i se făceau piedici trecerii peste graniță a Baladelor și Idililor lui Coșbuc, iar în judecarea unui elev ce-și permite a fi echivoc și alegoric în publicitate, ar trebui să fim mai severi pentru a statori exemple de disciplinare și a curma pofta pentru viitor altori elevi de a se face eoul sentimentelor, a căror stărpire și sufocare e datoria noastră crescătorilor.

II. Directorul – după ce nici un alt domn profesor nu dorește să ia cuvântul pune întrebarea și roagă pe dirigintele clasei să spună, ce pedeapsă merită acest elev.

DL. Juhasz Petru dirigintele cl. VIII. și DL. Prof. Bottea Horia sunt pentru a i se aplica pedeapsa de sub litera a) și b) din artic. 184, adeca înscrierea în condica clasei, admonestarea, care s'o facă DL. Director, iar la purtarea morală să i se dea nota potrivită.

III. Prof. Pandrea fiindcă pedepele de eliminare pe 1 săptămână, sau pe 1 lună de sub punctele d) și e) domnii colegi le consideră de antipedagogice propune pedeapsa de sub litera g), de a fi eliminat până la finele anului cu dreptul de a da examen particular.

Directorul pune la vot cele 2 propuneri și cu majoritate de voturi – fiind pe lângă propunerea Dlui Pandrea numai directorul și prof. Herman – se primește pedeapsa propusă de dnii prof. Juhasz și Bottea, înscrierea în condica clasei, admonestarea de către director, notă la purtare potrivită ceea ce învoalvă în sine și pierderea taxelor școlare.

IV. Directorul ca încheiere spune că acest Proces verbal îl va înainta dimpreună cu poezia On. Inspectorat Scolar al reg. II. din Oradea Mare și după ce va primi răspuns de acolo, va publica pedeapsa elevului înculpat

D.C.M.S.
 Secretar
 ss Ludovic Mlinarec

Director
 ss Eugen Seleș

ss Fr. Groza ss P. Juhasz ss R. Welman ss G. Barbul ss Al. Sarkadi ss I. Pop ss H. Bottea ss C. Pandrea ss Dr. Terentie Olariu ss Mihail Macavei
 ss Mihaiciuc Mihail ss G. Paziuc ss Iosif Schneider ss Silviu Tamaș ss A. Herman ss Luliu Pop ss A. Demian ss I. Conțiu

Pentru conformitate:
 Director Dr. Eugen Seleș (semnătura, ștampila)

[Rendkívüli tanári értekezlet Dsida Jenő karácsonyi verse kapcsán]

A román nyelvű jegyzőkönyv szövegének magyar fordítása

Szám: 24 – 1925

Másolat

7. számú jegyzőkönyv

Készült 1925. január 8-án a Szatmárnémeti „Eminescu” líceum rendkívüli tanári értekezletén Dsida Jenő magyar tagozatos VIII. osztályos tanuló fegyelmi vétségének ügyében.

Jelen vannak: Dr. Eugen Seleş igazgató mint elnök és a tanári kar, kivéve a következő hiányzókat: Cserényi Ştefan, Demian Adrian, Merlak Francisc és Bărbuş Florian. Utóbbi beteg, az előző három pedig, mivel e napon nem volt tanórájuk, nem voltak értesítve.

I. Dr. Eugen Seleş igazgató tájékoztatja a tanári kart, arról, amit már elmondott több tanárnak, akikkel találkozott a karácsonyi szünetben, hogy felhívta a figyelmét arra a „**Karácsonykor**” címet viselő versre, melyet Dsida Eugen, a magyar tagozat VIII. osztályos tanulója írt, és a helyi politikai napilap, a „*Szamos*” karácsonyi lapszámában jelent meg. Mivel ennek a versnek kétértelmű a második strófája, ahol ez áll: „*Sok-sok testvérré gondolok, / kik görnyednek az átoksúly alatt / és velem együtt nézik a karácsonyt / és a havat*”, és az utolsó versszaka is, ahol ez olvasható: „*És jaj, de másképp írnám ezt a verset / – tíz év előtt...*” – felhívja a tanári kar, hogy hozzon döntést (ítéletet?) a következőket illetően: 1) a vers tartalmára vonatkozóan, 2) a tanuló kihágása vonatkozásában, melyet azzal követett el, hogy ezt a verset egy politikai napilapban közölte az osztályfőnök, illetve az igazgatóság tudta nélkül.

Az igazgató még felhívja a tanári kar figyelmét, hogy ez a tanuló szorgalmas és jól halad. Épp ezért meg van lepve, hogy nevezett más alkalmakkor is közölt verseket és részt vett különböző olyan felolvasó üléseken, melyekről az igazgatóságnak nem volt tudomása. Elmondja továbbá, hogy úgy a tanulót, mint annak szüleit meghallgatta Groza tanár társaságában, akik hivatkoztak a Szabályzat 182. szakaszára, mely megengedi irodalmi alkotásoknak a közreadását az igazgatóság tudta nélkül. Továbbá a szülők, amikor az igazgató tájékoztatta őket, hogy ezt a verset úgy lehet értelmezni, mint olyan, amely ellenséges érzületet gerjeszt a román állam ellen, azt nyilatkozták, hogy fiukat nem úgy nevelték, hogy ellensége legyen Romániának. A tanuló pedig elmondta: ő egy betegeskedő gyermek, és annyi nyomorúsággal és erkölcstelenséggel szembesül az ifjú nemzedékben, hogy ezért írta azt, miszerint sok testvér görnyed az átoksúly alatt. Együttal elhárított magától ő is bármely olyan szándékot, mely ellenséges érzelmeket nyilvánítana ki a hazával szemben.

Igazgató úr a továbbiakban elmondta, hogy megmutatta a verset három bírónak is, akik tartalmát és az értelmezését illetően azt mondták: egy ember értelmezheti úgy is [a verset], ahogyan a tanuló mondta, de a hazával szembeni ellenséges érzülettel is – ki hogyan akarja. Igazgató nem akar senkit sem befolyásolni utóbbi irányba. A vers felolvastatik magyarul és románul is, a tanár urak pedig felkéretnek, hogy mondják el, milyen büntetést kapjon ez a tanuló, akit az igazgató már megrótt azért, hogy nyilvános szereplést vállalt irodalmi felolvasásokon az igazgatóság tudta nélkül, és azért is, hogy sorozatosan verseket közölt magyar újságokban és folyóiratokban, melyekről az igazgatóság csak most, utólag és késve értesült másoktól.

Még annyit tesz hozzá: különösen itt az országhatáron a kisebbségi tanuló dolga, hogy az iskola falai között húzza meg magát, tehát közszerelés, kétértelmű magatartás vagy ilyen publikációk megjelentetése semmilyen formában nem megengedett.

Elsőként Bottea Horia tanár kér szót, aki nem lát semmilyen ellenséges szándékot a versben, melyet felolvastak román fordításban. Elmondja: ha a tanuló azt nyilatkozta, hogy abban a szellemben képzelte le és írta le a gondolatait, ahogyan állította, büntetés csak azért a kihágásért jár, hogy ezt a verset és más verseit is politikai hírlapokban közölte.

Dr. Olariu Terenţie úgy véli, valójában a vers kétértelmű és allegorikus. Viszont úgy látja, az eset nem olyan súlyos, hogy annak érdemes lenne túl nagy jelentőséget tulajdonítani.

Herman tanár szerint értelmezni az egész verset kell összességében. Így pedig annak jelentése nem éppen dicséretes. Tehát a verset el lehet marsztalni annak ellenséges érzületei miatt.

Groza tanár azt mondja, hogy a lapot cenzúrázták. Ezért úgy tűnik, hogy csak a megjelentetés megbüntetésével kellene foglalkoznunk, hisz azzal történt meg a Szabályzat áthágása.

Macavei tanár, aki a vádlott tanuló román tanára volt az elmúlt évben, dicséri a diákját mint olyat, aki a legjobb volt román nyelvből, és román költők válogatott verseiből is fordított. Nem feltételez semmilyen rossz szándékot e tanuló részéről.

Pandrea tanár úgy látja, túl könnyen lépünk túl az efféle eseteken. Nem érti, hogy ha Magyarország akadályokat gördített egykor annak érdekében, hogy Coşbuc balladái és idilljei átjussanak a határokon, akkor egy olyan tanuló esetében, aki megengedi magának, hogy kétértelműen és allegorikusan fogalmazzon – nekünk is szigorúnak kell lenni. Példát kell statuálni, hogy elvegyük az étvágát más diákoknak is, akik olyan érzelmeket táplálnak, melyek eltérés és elfojtása nekünk, a nevelőknek kötelesség.

II. Igazgató – azt követően, hogy egyetlen más tanár úr se kíván élni a szólás jogával – felkéri az osztályfőnököt, hogy mondja el, milyen büntetést érdemel ez a tanuló.

Juhász Petre úr, a VIII. osztály osztályfőnöke és Bottea Horia tanár úr amellet van, hogy alkalmazza a 184. szakasz a) és b) pontokban előírt büntetést, azaz legyen beírás az osztálykönyvbe, törtéjnen igazgatói megrovás, és az erkölcsi magatartás érdemjegyénél a tanuló kapjon megfelelő osztályzatot.

III. Pandrea tanár arra hivatkozva, hogy a kolléga urak az egy hétre vagy az egy hónapra történő kicsapást, melyeket a d) és e) pontok írnak elő antipedagógiai jellegűnek tartják, javasolja a g) pont szerinti büntetést. Eszerint a tanulót az év végéig tiltsák ki az iskolából, azzal a megjegyzéssel, hogy joga lesz majd magánúton záróvizsgát tenni.

Igazgató szavazásra bocsátja a két javaslatot. Mivel Pandrea úr javaslatát csak az igazgató és Herman tanár támogatta, többségi szavazattal elfogadást nyert Juhász és Bottea tanár urak indítványa. Eszerint megtörténik az osztálykönyvbe való beírás, az igazgatói megrovás és a megfelelő magatartás osztályzat megítélése, mely együtt jár a tandíj elvesztésével.

IV. Igazgató záráskeppen elmondja, hogy jelen jegyzőkönyvet a verssel együtt felterjeszti a Nagytszeteletű II. számú Nagyvárad Királyi Tanfelügyelőséghez. Amint onnan választ kap, a büntetésről tájékoztatja majd a tanulót.

K.M.F. [Kelt, mint fent]

Titkár: ss Ludovic Mlinarecz

Igazgató: ss Eugen Seleş

ss Fr. Groza ss P. Juhász ss R. Welman ss G. Barbul ss Al. Sarkadi ss I. Pop ss H. Bottea ss C. Pandrea ss Dr. Terenţie Olariu ss Mihail Macavei ss Mihaiciuc Mihail ss G. Paziuc ss Iosif Schneider ss Silviu Tamaş ss A. Herman ss Luliu Pop ss A. Demian ss I. Conţiu

A kiadmány hitelű: Igazgató: Dr. Eugen Seleş (aláírás, bélyegző)

(Fordította: Bálint-Pataki József)

JEGYZETEK

- ¹ LISZTÓCZKY László, *Ég és föld közt lebegő örök gyermek. Dsida Jenő pályaképe*, Dsida Jenő Baráti Kör–Kráter Műhely Egyesület, Eger–Pomáz, 2020, 34–66.
- ² A szatmári látogatásról és színpadi bemutatóról lásd részletesebben: Elek nagyapó: *Szatmári szép napokról*, Cimbora, 1924. október 26., 674–675., valamint: MUZSNAY Árpád, *Feljegyzések Benedek Elekről*, Korunk, 1968/8, 1258–1259.
- ³ FRITZ László, *Az erdélyi magyarság iskolaügyének tíz éve*. Lásd: SÚLYOK István, FRITZ László, *Erdélyi magyar évkönyv 1918–1929. I. évfolyam*, Juventus, Kolozsvár, 1930, 73–84.
- ⁴ DSIDA Jenő, *Tízéves nem-találkozó*, Keleti Újság, 1935. augusztus 5., 8.; DSIDA Jenő, *Séta egy csodálatos szigeten. Cikk, riportok, novellák, levelek*, szerk. MAROSI Ildikó, Kriterion, Bukarest, 1992, 204–206.
- ⁵ CSIRÁK Csaba, *Magam vagyok a történelem. Beszélgetés özv. Betuker Józsefné Szödényi Mária nyugalmazott tanítónővel* (Az Otthonom Szatmár megye sorozat 47. kötete), EuroPrint, Szatmárnémeti, 2015, 7–8.
- ⁶ Lásd a Szatmári Mihail Eminescu Líceum 1923–1924-es tanéve iskolai anyakönyvének 789-es számú lapját (Ministerul Instrucțiunii. Matricula. Liceul „Mihail Eminescu” Satu Mare, Anul școlar 1923–1924 Clasa VII / șapte/).
- ⁷ *A Szatmárnémeti M. Kir. Áll. (Kir. Kat.) Gimnázium Évkönyve az 1940–41-es isk. évről az iskola fennállásának 301. évében*, közzétette dr. LŐRINCZ Lajos igazgató, Szatmárnémeti, 1941.
- ⁸ Registrul Proceselor verbale începând cu anul școlar 1922/23 Copie Nr. 24, 1925, 187–192.; Proces verbal Nr. 7. (Az 1922/23-as tanévvél kezdődő jegyzőkönyvek regisztere /gyűjteménye/, másolat Nr. 24, 1925, 187–192.; 7-es számú jegyzőkönyv.
- ⁹ Lásd a Lőrincz Lajos által szerkesztett évkönyv *Az iskola a román megszállás 21 esztendeje alatt* című fejezetének 21. lapját.
- ¹⁰ A második versszak: „Sok-sok testvérré gondolok, / kik görnyednek az átoksúly alatt / és velem együtt nézik a karácsonyt / és a havat.” „Mă gândesc la mulți, mulți frați, care se incovoiaie sub greutatea unui blestem și cu mine dimpreună privesc zăpada.” A negyedik versszak utolsó két sora: „és jaj, de másképp írnám ezt a verset / tíz év előtt...” „Si vai !, cum altcum aș scrie aceasta poezie cu 10 ani mai înaintea”. „A rendkívüli tanári konferencia jegyzőkönyvének eredeti, román nyelvű (első alkalommal publikált) szövegét a tanulmány jegyzetei végén teljes terjedelemben csatolmányként közöljük.”
- ¹¹ Idézett gyűjtemény, 186. A 6-os számú jegyzőkönyv végén: „VIII. Dsida Eugen – ca pedeapsă” (mint büntetés).
- ¹² BÁNYAI László, *Kitárul a világ. Önéletrajzi jegyzetek*, Kriterion, Bukarest, 1978, 143.
- ¹³ Lásd LISZTÓCZKY, i. m.; LÁNG Gusztáv, *Dsida Jenő költészete*, Savaria University Press, Szombathely, 2021.
- ¹⁴ *Vallomások*, Keleti Újság, 1935. október 7., 6. DSIDA Jenő, *A Virághegy tövében... = Séta egy csodálatos szigeten. Cikk, riportok, novellák, levelek*, szerk. MAROSI Ildikó, Kriterion, Bukarest, 1992, 212–215.
- ¹⁵ *Uo.*, 515–516.
- ¹⁶ Lásd a *Dsida Jenő, a költő* című bevezető tanulmányt. Továbbá: DSIDA Jenő, *Légy már legenda – Összes verse és műfordítása*, szerk. CSÍSZÉR Alajos, Püski, Budapest, 1997, 6–8. Dsida Jenő édesanyja, Csengeri Tóth Margit két házasságkötésének iratokkal dokumentált története megjelent: MUZSNAY Árpád, *Dsida Jenő és Szatmárnémeti = „A szép mindig korszerű” – Tanulmányok Dsida Jenőről*, Dsida Jenő Baráti Kör, Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár, Eger, 2020, 24–31. Sajnos, a téves állítások újra és újra megisméltődnek. Lásd RAFFAY Andrea, *Dsida Jenő életének rövid földi stációja a magyarság védelmében*, Magyar Nemzet, 2020. június 7.
- ¹⁷ Részlet a Keleti Újság 1935. október 7-én megjelent és idézett Dsida-írásból.
- ¹⁸ Bányavidéki Új Szó, 2019. december 27. https://ujso.ro/ssr/cikk/egy-karacsonyi-vers-igaz-tortenete-avagy-egy_12_27_19
- ¹⁹ Lényegében ennél több bennünket érdeklő információval a családja magyar nemesi címét nagyra értékelő Dragoș Teofilről (akinek egykori nagybányai, a város főtere közelében álló szép nagy háza ma Máramaros Megyei Múzeumának ad otthont) a román nyelven íródott, 2–4 lapnál nem terjedelmesebb történelmi munkák sem szolgálnak. (Gondolok Porumbăcean Claudiu *Figuri ilustre sătmărene [III]. Dr. Teofil Dragoș [1874–1934]* című írására a Satu Mare Studii și comunicări, Vol. XIV., 1997, 217–220. lapján – valamint Porumbăcean Claudiu és Dulgău Bujor *Oameni din Sătmăre*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 91–93. lapon megjelent megemlékezésére.) Ezekben a tág látókörű román politikusnak és gazdasági szakembernek, a művészetet kedvelő, támogató Dragoș Teofilnek a magyarokkal és Erdély többi nemzetiségével ápolta kapcsolatairól – sajnos! – szó sem esik. Előadásomnak nem célja a két világháború közötti időszak román politikai életében jelentős szerepet betöltő magyarbarát ügyvéd tevékenységének ismertetése és méltatása. Filológusként keresve a Dsida-esethez való kapcsolódását – annak tisztázását, kik és milyen tapasztalatok, tettek ismeretében ajánlhatták az elvakult, tobzódó román nacionalizmus ezen megnyilvánulása kivédésében a megvádolt diáknak, hogy épp Vasile Lucaciu egykori tanácsadójától kérjen – mert kaphat! – hathatós segítséget. Kutakodásomat (egyelőre) siker nem koronázta – talán a későbbiek sem hoznak e tekintetben sok eredményt. Meggyőződésem azonban, hogy az egykori Prefektúra, valamint Szatmárnémeti és Nagybánya Polgármesteri Hivatalai levéltári anyagának áttanulmányozását siker koronázhatná. A korszak erdélyi magyar nyelvű lapjai ugyanis nem egy alkalommal igencsak pozitív hangú írásban foglalkoznak Dragoș Teofilrel, s ha ténykedésének, politikai elképzeléseinek pusztán a magyaryűlöletet szító Satu-Mare című lap vele kapcsolatos cikkeire gondolunk, akkor a korszak romániai közléte, az együttélés máig égető kérdésének jobb megértése céljából igencsak érdemes lenne levéltári kutatásokkal kiegészítve behatóan foglalkozni személyiségével. Épp e célból hívom fel a figyelmet például a világháborún is olvasható Erdélyi Futár 1927. július 24-i és 1928. május 28-i, az Új Kelet 1927. december 30-i, a Nagyvárad Friss Újság 1928. január 14-i, a Nagybánya 1928. január 15-i vagy a Keleti Újság 1934. január 21-i számaira – pusztán „ízelítőként”...

²⁰ Célzok a *Muzsika volt. Papolczy Bözsike zongorajátékáról*, valamint az *Emléksorok. Gaál Baba emlékkönyvébe* című, 1925. április 14-én született alkalmi verseire, valamint a *Nagybányán Fent süt a nap, Az ő nótája, Bál után* és az *Erdély* április 17-én, 19-én, 22-én és 29-én írt költeményeire. Lásd: Dsida Jenő *Összegyűjtött versei*, szerk., összeáll. LÁNG Gusztáv, URBÁN László, Savaria University Press, Szombathely, 562–564., 403–404.

²¹ *Uo.*, 186., 246., 413–415., 540–541., 589–604.

²² Keleti Újság, 1934. január 21., 4.

²³ Dsida *Összegyűjtött versei, i. m.*, 760., 746. jegyzet.

²⁴ *Uo.*, 578.

²⁵ *Anuarul al VI-lea a Liceului de Stat Mihail Eminescu din Satu Mare pe anul școlar 1924–1925*, publicat de Dr. Eugen Seleş directorul liceului, Tipografia „Corvin” S.A. Română, Satu Mare, 44., 73–74., 77. (A Szatmári Állami Eminescu Líceum 1924–1925-ös évkönyve), valamint a *Registru de librare a diplomelor de bacalaureat de către Liceul Mihai Eminescu din Satu Mare* (A szatmári Eminescu Líceum által átadott érettségi oklevelek nyilvántartása).

²⁶ *Bűcsű-vallomás. J. P. tanár úrnak, az érettségi vizsgák után* = Dsida *Összegyűjtött versei, i. m.*, 582–583. (A kötetben „J” helyett „I” jelenik meg, valószínűleg elírás.)

²⁷ *Vallomások – A jó tanár*, Keleti Újság, 1935. augusztus 19., 3.

²⁸ *Anuarul al VI-lea...*, *i. m.*, 8.

²⁹ Dsida *Összegyűjtött versei, i. m.*, 395–396.

³⁰ *A hazatért katonák szervezkedése*, Szamos, 1918. november 28., 3.

³¹ *A rendőrségi pályázat eredménye*, Szamos, 1918. november 30., 2.

³² Az Állami Levéltár szatmári részlegén a bennünket érdeklő anyakönyvekből a Szatmárnémeti Református Főgimnázium 1919–20-as tanéve található meg. A Szatmárnémeti Római Katolikus Főgimnázium 1918–1922 közötti iskolai anyakönyvei valahol lappanganak. Az 1922–1925 közötti esztendők anyakönyveit hiánytalanul őrzik a jelenlegi Szatmárnémeti Mihai Eminescu Nemzeti Kollégium (Colegiul Național Mihai Eminescu din Satu Mare) iskolai levéltárában.

³³ *Matricolă școlară cl. I–VIII. a liceului ref. băieți 1919–1920* (a Református Főgimnázium I–VIII. osztályának az 1919–1920-as évi anyakönyve), 4.

³⁴ Dosar Nr. 21/1923 – *Matricolă școlară II–VIII clasa II. de băieți a liceului rom. cat de băieți fără drept de publicitate din Satu Mare; cl. VI. de băieți a liceului rom. cat de băieți fără drept de publicitate din Satu Mare anul școlar 1922–23.* (21/1923-as irattartó. A II–VIII. osztályosok iskolai anyakönyve. A nyilvánosság jog nélküli szatmári római katolikus fiú gimnázium II. osztályosai, illetve VI. osztályosai.) Dsida Jenő neve itt is, akárcsak a líceum évi értesítőjében Binder Eugenként szerepel. (*Anuarul al IV-lea al Liceului de Stat Mihail Eminescu din Satu Mare pe anul școlar 1922–1923*, publicat de Dr. Eugen Seleş directorul liceului, tipografia Simon și Vescan, Satu Mare, 1924.)

³⁵ Dosar Nr. 22/1923. Referitor la *matricolă școlară cl. V–VIII. 1923–1924* (22/1923-as irattartó. Az V–VIII. osztályosok iskolai anyakönyve az 1923–1924-es esztendőben).

³⁶ Dosar Nr. 27/1924. *Matricolă școlară cl. VI–VIII. 1924–1925* (27/1924-es irattartó. A VI–VIII. osztályosok iskolai anyakönyve az 1924–1925-ös esztendőben), valamint: a *Registru de librare a diplomelor de bacalaureat de către Liceul Mihai Eminescu din Satu Mare* (A szatmári Eminescu Líceum által átadott érettségi oklevelek nyilvántartása). 1925-ben az érettségi bizonyítványt átvevők névsorában Dsida Jenő a 15.

³⁷ *Az Országos Magyar Párt szatmárnémeti tagozatának tisztikara és nagyválasztmánya*, Magyar Kisebbség, 1926. január 1., 32.

